

О. С. Танцюра,
кандидат юридичних наук

ОКРЕМІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ ЛЮДИНОЦЕНТРИЗМУ В ПРОЦЕСІ ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ПРИВАТНОПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

У статті охарактеризовано основні сучасні наукові погляди на поняття людиноцентризму. Відзначено, що Міністерство юстиції як провідний орган виконавчої влади та «інституція справедливості» має значний вплив на сучасні трансформаційні процеси вітчизняної державно-правової політики, у тому числі у сфері приватноправового регулювання. На підставі аналізу завдань та повноважень Міністерства юстиції, а також основних положень Національної стратегії у сфері прав людини робиться висновок про його роль у формуванні та реалізації основних принципів людиноцентризму в процесі здійснення державної правової політики у сфері цивільно-правових відносин.

Ключові слова: верховенство права, гуманізм, державна політика, людиноцентризм, Міністерство юстиції, цивільно-правові відносини.

Е. С. Танцюра

Отдельные вопросы реализации основных принципов человекоцентризма в процессе осуществления государственной правовой политики в сфере частноправового регулирования

В статье охарактеризованы основные современные научные взгляды на понятие человекоцентризма. Отмечено, что Министерство юстиции как ведущий орган исполнительной власти и «организация справедливости» имеет значительное влияние на современные трансформационные процессы отечественной государственно-правовой политики, в том числе в сфере частноправового регулирования. На основании анализа задач и полномочий Министерства юстиции, а также основных положений Национальной стратегии в области прав человека делается вывод о его роли в формировании и реализации основных принципов человекоцентризма в процессе осуществления государственной правовой политики в сфере гражданско-правовых отношений.

Ключевые слова: верховенство права, государственная политика, гражданско-правовые отношения, гуманизм, Министерство юстиции, человекоцентризм.

O. Tantsiura

Some issues of implementation of the basic principles Humanocentrism in the execution of state policies in the sphere of private law regulation

The article describes the main modern scientific views on the concept of man-centeredness. It is noted that the Ministry of Justice as a leading executive body and the «institution of justice» has a significant influence on the modern transformational processes of the domestic state-legal policy, including in the sphere of private law regulation. Also a conclusion was made about its role in the formation and implementation of the basic principles of human centeredness in the process of implementing state legal policy in the sphere of civil law relations.

Key words: the rule of law, humanism, state policy, human center, the Ministry of Justice, civil-law relations.

Постановка проблеми та її актуальність. Створення дієвого механізму всебічного забезпечення та реалізації в Україні прав і свобод людини і громадянина залишається однією з

ключових у процесі формування людиноорієнтованої держави та, зокрема, у розвитку цивільно-правової сфери суспільних відносин. Такий стан речей обумовлюється як гострою

необхідністю вирішення кризової ситуації в соціально-економічній та політично-правовій сферах, так і відсутністю чітко визначених та дієвих механізмів реалізації стратегії гуманітарного розвитку України. Декларативними залишаються ключові аспекти розвитку людського потенціалу. Ситуація, що склалася в державі протягом останніх років, погіршується революційними процесами та воєнними діями, що тривають на сході країни.

Проголошення Україною незалежності стало відправною точкою для розвитку більш глибоко сприйняття таких фундаментальних понять як життя і здоров'я людини, її недоторканність, безпека, права та свободи. На новий рівень праворозуміння стрімко почали виходити поняття правової свідомості та культури. Державотворчий розвиток поступово почав змінювати вектор розвитку на основні соціальні та духовні цінності, а сучасне правове мислення почало формуватися в контексті поглибленого дослідження норм національного та міжнародного законодавства у сфері забезпечення та захисту основних прав людини. Проблематика забезпечення розвитку сфери приватного права, надання послуг, інформаційних, інтелектуальних, договірних, трудових прав та соціального захисту населення тощо, поступово виходять на перший щабель правоорієнтованих інтересів держави.

За таких обставин, особливої наукової уваги заслуговує питання реалізації гуманістичної парадигми, яка лежить в основі формування сучасного світогляду, розвитку соціально-політичного і культурного життя суспільства. Мова йде про «перехід до нової парадигми розвитку, коли не технології, не економіка, а людина в її новій якості стане метою і змістом прогресу. Так виникає і стверджується людиноцентризм – нова стратегія поступу суспільства, в основі якої – не накопичення матеріальних благ і цінностей, а орієнтація на цінності духовні, на знання, культуру, науку, без яких життя втрачає смисл і перспективу» [4].

Аналіз досліджень і публікацій. Осмислення сутності людської істоти підживлювало дослідницький інтерес філософів, педагогів та психологів протягом всієї історії людства. Підтвердженням тому можуть слугувати праці таких відомих учених та мислителів, як Арістотель,

Фома Аквінський, Р. Декарт, І. Фіхте, Л. Фейєрбах, М. Бердяєв та багато інших.

Сучасна вітчизняна наука дозволяє прослідкувати тенденцію утвердження цінності людини. Про посилення зацікавленості даною проблематикою свідчить і значна кількість наукових досліджень. Зокрема, заслуговують на увагу роботи як представників загальної теорії права, так і багатьох галузевих фахівців, які здійснювали наукові пошуки в межах означеної тематики, зокрема: В. Андрущенко, С. Вишновецької, Ю. Гелич, Г. Дмитренко, С. Дудар, М. Козюбри, В. Кременя, Г. Лаврик, Р. Мельника, Н. Оніщенко, П. Рабіновича, Ю. Римаренка, В. Селіванова, І. Сопілко, І. Софінської, О. Тихомирова, В. Федоренко, Н. Філик, Н. Шуст та багатьох інших.

Мета статті. Дотримання принципу верховенства права, визначеного преамбулою Статуту Ради Європи, а також зобов'язання, взяті на себе Україною у сфері забезпечення кожній людині прав та свобод, визначених Європейською конвенцією з прав людини обумовлюють необхідність реалізації нашою державою важливих завдань щодо забезпечення прав та свобод людини, зокрема, у сфері цивільно-правових відносин. І в цьому контексті одне з основних місць належить провідному державному органу – Міністерству юстиції України. На жаль, у сучасній науці майже відсутні комплексні дослідження ролі та значення цього провідного державного органу в контексті розвитку цивільно-правової правової сфери та формування відповідної державної правової політики. Такий стан речей, у свою чергу, спонукає до проведення наукового аналізу з метою формування наукового уявлення про особливості державної правової політики та реалізації основних принципів людиноцентризму в контексті цивільно-правового розвитку держави.

Виклад основного матеріалу. Як слушно зауважив академік В. Кремень, філософія людиноцентризму – не просто чергове філософське і антропологічне вчення, а перетворення філософування із гуманістичних міркувань як таких на новий тип метафілософії і світогляду, безпосередньо дотичних до вищих смислів буття, які діють через життя і живе мислення. Звертаючись до проблем духовності, моральності і єдності внутрішнього світу людини, людиноцент-

ризм як принцип цілісного розуміння особистості відповідає пошукам сучасної соціально-філософської думки. Він передбачає осмислення феномена людини у Всесвіті: філософське тлумачення свободи і водночас суспільної та індивідуальної відповідальності людини за схвалення рішень та наслідки своїх вчинків перед сучасними й майбутніми поколіннями, філософське осмислення аксіологічних принципів буття людини, специфічної ментальності та багато інших аспектів філософського осмислення сучасного буття природи і сутності природи людського буття [5].

Ведучи мову про верховенство людини у контексті розвитку сучасних цивілізацій, особливу увагу привертає позиція відомого американського науковця та філософа Д. Дженсена – прихильника неантропоцентризму чи екоцентризму. Автор обґрунтовано наголошує, що люди повинні, насамперед, активно підтримувати процвітання цілих природних спільнот та їх багатьох різних видів, а не лише дбати про власний розвиток. Також Дженсен поширює статус особистості на всі організми та екосистеми, включаючи тварин та рослин. Такий підхід обумовлений тим, що автор дещо відсуває центральну моральну спрямованість від цивілізованих людей і таких основних цивілізаційних цінностей як технологічний прогрес або економічне зростання. На його думку, сучасний світ є корисливим та занадто акцентує увагу на об'єктах або ресурсах, які підлягають експлуатації чи використанню. Подібний світогляд сприяє формуванню та утвердженню дисфункціональної та антисоціальної поведінки особистості, а отже й деформації культури в цілому. Отже, посилаючись на позитивний досвід способу життя багатьох корінних народів, автор доходить висновку, що гармонійний розвиток особистості можливий лише у взаємодії та з урахуванням інтересів оточуючого світу у справжньому екологічному сенсі. Тільки за таких умов цей розвиток може бути тривалим та стійким [8]. Така точка зору є особливо цікавою для сфери цивільно-правових відносин, оскільки остання, фактично, є найширшою сферою взаємодії суспільства.

Серед сучасних наукових поглядів на людиноцентризм превалюють такі, відповідно до яких дане явище характеризується як гуманіс-

тично орієнтований підхід до формування нової людини – активної, енергійної, розум і душа якої знаходяться в злагоді [1, с. 10] або як практичний і світоглядний орієнтир, який повинен стати основним виміром державної політики у новітній історії України [2, с. 156].

У роботах багатьох сучасних дослідників (наприклад, Г. Дмитренко, О. Ануфрієвої, С. Мудрої) можна знайти обґрунтування того, що стрижнем людиноцентризму є виступає самореалізація особистості впродовж життя у всіх сферах життєдіяльності. При цьому, особлива роль у цьому процесі відводиться системі освіти, мета якої полягає у сприянні цій самореалізації [3].

Привертає увагу й думка В. Кременя, який акцентує увагу на тому, що поняття людиноцентризму сповнене глибокого філософського змісту і використовується для позначення різноманітних й водночас концептуально спрямованих відтінків філософської думки, об'єктом яких є людина. Автор зазначає, що людиноцентризм розкривається через певні фрагменти постійно змінюваної картини буття людини, які й розкривають її нові аспекти, але не вичерпують нескінченного змісту. Серед цих фрагментів В. Кремень особливо відзначає наступні: тілесність, обдарованість, духовність, освіченість, моральність, егоїзм, розумність і цілеспрямованість [5, с. 9]. Також В. Кремень підкреслює, що «філософія людиноцентризму не просто чергове філософське і антропологічне вчення, а перетворення філософування із гуманістичних міркувань як таких на новий тип метафілософії і світогляду, безпосередньо дотичних до вищих смислів буття, які діють через життя і живе мислення».

Ставлення до людини як до найвищої соціальної цінності, повага її гідності, визнання права на життя, вільний розвиток, реалізацію своїх здібностей та особистих прагнень, все це становить основу універсального, загальноновизнаного принципу гуманізму. Важко переоцінити його роль та значення у процесі формування державної правової політики, у тому числі й у цивільно-правовій сфері. У цьому аспекті мова йде не тільки про форми організації, цілі та зміст такої політики, але й про відповідні засоби та принципи діяльності. Україна, що позиціонує себе як сучасна європейська демократична держава, по-

винна постійно дбати про відповідність власної державно-політичної діяльності основним стандартам свободи і рівності громадян, підконтрольності влади населенню, захисту гідності та основних прав людини. На жаль, події останніх років змушують ставити під сумнів проголошену політичну спрямованість на реалізацію інтересів громадян, підвищення їх добробуту і поліпшення загального рівня життя населення.

Безперечним є факт, що від якості державної політики багато в чому залежить рівень якості життя суспільства. Міністерство юстиції як провідник державної правової політики, як визнана «інституція справедливості» має значний вплив на сучасні трансформаційні процеси вітчизняної державно-правової політики. З метою удосконалення та оптимізації подальшої діяльності, а також беручи до уваги сучасні соціально-правові проблеми, Міністерством юстиції було визначено чотири стратегічні пріоритети, які визначатимуть напрями його діяльності протягом 2017-2020 років. І першим з них означено забезпечення верховенства права. Таким чином, Мін'юст офіційно взяв на себе відповідальність за забезпечення верховенства права і дотримання прав людини в Україні. Маючи соціальну направленість, Міністерство також конкретизувало основні цілі, досягнення яких сприятиме утвердженню та реалізації основних прав та інтересів людини в Україні. Серед них, зокрема, такі, як рівний доступ до правосуддя всіх вразливих верств населення, прозоре виконання судових рішень з повагою до прав людини та основних свобод, досягнення належного балансу між попередженням злочинів, реабілітацією правопорушників, повагою до прав людини та верховенством права та ін. [7].

Не можна оминати увагою і один із ключових напрямів реалізації державної правової політики, визначений Національною стратегією у сфері прав людини. Зокрема, мова йде про перспективи забезпечення права на працю та соціальний захист. Розробка та реалізація Стратегії подолання бідності, створення здорових та безпечних умов праці, у тому числі особам з обмеженими фізичними можливостями, забезпечення заисту трудових прав громадян, посилення соціальної відповідальності бізнесу, створення системи надання соціальних послуг та забезпечення соціального супроводу тощо, все це

лягло в основу формування нової політики держави, направленої на підтримку та розвиток сфери цивільно-правових відносин [7].

Аналізуючи функціональний спектр навантаження Мін'юсту, видається примітним той факт, що дана інституція має фактично найбільш широку сферу впливу на суспільне життя. Зокрема, мова йде про такі сфери діяльності Міністерства, як конституційний лад (суспільні об'єднання, політичні партії), юстиція (судочинство, адвокатура, нотаріат), праця (соціальне партнерство), родина (гендерні відносини, молодь), засоби масової інформації (друковані видання, інформаційні агентства), управління в сфері економіки (реєстрація суб'єктів ринку), інформація та інформатизація (інформаційні системи, технології й засоби їх забезпечення), міжнародні відносини (організація зовнішніх відносин, представництво, дипломатичне й консульське право). Також безпосередній вплив здійснюється Міністерством юстиції на сфери надання державних послуг, ведення державних реєстрів та контрольно-наглядової діяльності з питань охорони здоров'я, фінансових послуг, реєстрації нормативно-правових актів, діяльності місцевого самоврядування, експертної діяльності, окремі об'єкти державного управління та багато іншого. Все це підкреслює його статус у якості провідної «соціальної» інституції, провідника державної правової політики, органу «справедливості», діяльність якого спрямована на захист та забезпечення основних прав та свобод людини, зокрема, й у сфері цивільно-правових відносин.

Висновки. Таким чином, на підставі зазначеного уявляється можливим дійти наступних висновків. По-перше, розвиток демократичної держави не тільки обумовлює необхідність реалізації принципів соціальної та правової держави, а й вимагає підвищення ефективності функції захисту прав та свобод людини. При цьому, мова йде не тільки про формалізацію самих прав та свобод, але й про наявність та ефективність гарантій та механізмів їх реалізації, враховуючи реальне втілення можливостей кожної людини захищати власні права та свободи, самовиражатися та розвиватися.

По-друге, не зважаючи на існуючі розбіжності у сучасних наукових поглядах щодо поняття людиноцентризму, особливостей його прояву та

реалізації у сфері цивільно-правових відносин, загальновищезначущою та сприйнятною у суспільстві залишається позиція, відповідно до якої в основі даного явища лежать визнані принципи гуманізму, людяності як демократичної та етичної життєвої позиції.

По-третє, сучасна політика держави поступово змінює вектор свого розвитку у напрямі формування демократичного, справедливого та гуманного суспільства, де пріоритетної ролі набуває забезпечення та реалізація прав і свобод людини. При цьому, враховуючи спектр завдань та повноважень Міністерства юстиції України, дана інституція залишає за собою статус провідної у формуванні та реалізації основних принципів людиноцентризму в процесі здійснення державної правової політики, зокрема, й у сфері приватноправового регулювання.

Література

1. Вишневецький О. Людиноцентризм як педагогічна проблема на тлі сучасних цивілізаційних процесів / О. Вишневецький // Освіта: всеукраїнський громадсько-політичний тижневик. – 2008. – № 32/33. – С. 10-11.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
3. Дмитренко Г. А. Людиноцентрична система державного управління в Україні: утопія чи шанс: колективна монографія / Г. А. Дмитренко, О. Л. Ануфрієва, С. В. Мудра та ін. / за заг. ред. Г. А. Дмитренко. – К.: ДКС-Центр, 2014. – 240 с.
4. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / В. Г. Кремень. – К.: Грамота, 2005. – 447 с.
5. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору / В. Г. Кремень. – К.: Педагогічна думка, 2009. – 520 с.

6. План дій щодо реалізації Національної стратегії у сфері прав людини. [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу: <https://minjust.gov.ua/m/plan-diy-schodo-realizatsii-natsionalnoi-strategii-u-sferi-prav-lyudini>

7. Стратегія: цілі та пріоритети [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу: <https://minjust.gov.ua/strategy>

8. Lierre Keith, ed. (2012). The Derrick Jensen Reader: Writings on Environmental Revolution. Seven Stories Press.

References

1. Vyshnevs'kyi O. Ljudynocentryzm jak pedagogichna problema na tli suchasnyh cyvilizatsiynyh procesiv / O. Vyshnevs'kyi // Osvita: vseukrains'kyi gromads'ko-politychnyi tyzhnevnyk. – 2008. – № 32/33. – S. 10-11.
2. Goncharenko S. Ukrains'kyi pedagogichnyi slovnyk / S. Goncharenko. – K.: Lybid', 1997. – 376 s.
3. Dmytrenko G. A. Ljudynocentrychna systema derzhavnogo upravlinnja v Ukraini: utopija chy shans: kolektivna monografija / G. A. Dmytrenko, O. L. Anufrijeva, S. V. Mudra ta in. / za zag. red. G. A. Dmytrenko. – K.: DKS-Centr, 2014. – 240 s.
4. Kremen' V. G. Osvita i nauka v Ukraini – innovatsiyni aspekty. Strategija. Realizacija. Rezul'taty / V. G. Kremen'. – K.: Gramota, 2005. – 447 s.
5. Kremen' V. G. Filosofija ljudynocentryzmu v strategijah osvitynoho prostoru / V. G. Kremen'. – K.: Pedagogichna dumka, 2009. – 520 s.
6. Plan dij shhodo realizacii' Nacional'noi' strategii' u sferi prav ljudyny. [Elektronnyj resurs]. – 2015. – Rezhym dostupu: <https://minjust.gov.ua/m/plan-diy-schodo-realizatsii-natsionalnoi-strategii-u-sferi-prav-lyudini>
7. Strategija: cili ta priorytety [Elektronnyj resurs]. – 2017. – Rezhym dostupu: <https://minjust.gov.ua/strategy>
8. Lierre Keith, ed. (2012). The Derrick Jensen Reader: Writings on Environmental Revolution. Seven Stories Press.